

KATARZYNA JAS

Aktywność edukacyjna seniorów zamieszkujących polską i czeską część Śląska Cieszyńskiego na przykładzie Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego w Czeskim Cieszynie

Streszczenie: Kwestia aktywności edukacyjnej seniorów jest istotnym zagadnieniem, gdyż dynamika zachodzących w różnych sferach życia przemian wymaga od osób starszych systematycznego zdobywania oraz aktualizowania wiedzy. Wiele organizacji, instytucji i placówek stwarza dogodne warunki do rozwijania umiejętności, podnoszenia kwalifikacji oraz przyswajania wiedzy najstarszej grupie wiekowej. Szczególne znaczenie w tym zakresie przypisuje się uniwersytetom trzeciego wieku.

Celem tego opracowania jest zwrócenie uwagi na znaczenie Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego w Czeskim Cieszynie w edukacji całościowej seniorów zamieszkujących polską i czeską część Śląska Cieszyńskiego. Uniwersytety te stają się miejscem zacieśniania więzi oraz kontaktów międzygeneracyjnych. W odniesieniu do teorii aktywności zapewniają seniorom wypełnianie alternatywnych ról społecznych, a co za tym idzie, przyczyniają się do samorozwoju osób starszych.

Słowa kluczowe: uniwersytet trzeciego wieku, edukacja ustawiczna, osoby starsze

Wstęp

Aktywność towarzyszy człowiekowi nieustannie, jest ona dostosowana do etapu jego rozwoju. U osób starszych związana jest niejednokrotnie z przejściem na emeryturę, skupia się na realizacji hobby, podejmowaniu działań na rzecz innych osób, związana jest z działaniami wynikającymi z roli dziadków oraz z tworzeniem wspólnot z grupą rówieśniczą.

Aktywność społeczna odgrywa istotną rolę w życiu człowieka, niemniej jest ona utrzymywana przez jednostki na różnym poziomie. Jej brak jest zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju psychospołecznego osób starszych.

Dlatego tak ważne jest, aby wychodząc z jednych ról społecznych, wkraczać w inne, które niejednokrotnie rekompensują utratę poprzednich.

Przedstawiciele teorii aktywności, tj. Richard Cavan, Robert Havighurst i Ruth Albrecht, aktywność traktują jako „potrzebę społeczną i psychiczną ludzi w każdym wieku. Przy czym uwzględnia się indywidualne różnice między ludźmi” (Leszczyńska-Rejchert, 2005, s. 56).

Zgodnie z założeniami tej teorii człowiek powinien zachowywać aktywność do późnych lat życia. Osoba starsza nie powinna rezygnować z dotychczasowych pasji i zainteresowań, a utracone role społeczne powinna zrekompensować, wchodząc w nowe. Teoria aktywności traktuje aktywność społeczną jako korzystną, prowadzącą w rezultacie do większej satysfakcji życiowej (Halicki, 2006, s. 262). Podejmowana przez seniorów aktywność pozwala osiągnąć wewnętrzną integrację, będącą wyrazem uzyskanej harmonii i pełnego rozwoju osobowości osób starszych (Erikson, 2002).

W literaturze przedmiotu aktywność pojmowana jest jako określona forma działalności ludzkiej nakierowanej na zaspokajanie potrzeb indywidualnych i społecznych. Jako formę realizacji ukształtowanych już zainteresowań, potrzeb i źródło powstawania nowych, jest ona płaszczyzną porozumiewania się ludzi poprzez przyjęte preferowane wartości normy, wzory zachowań. Daje możliwość – pisze A. Chabior – „rozszerzania starych i wchodzenia w nowe kontakty międzyludzkie wzbogacające osoby aktywne o nowe doświadczenia, ułatwiające ich uczestnictwo w życiu społecznym. Angażując sferę percepcyjno-ekspresyjną staje się formą wyrażania własnych myśli, dążeń i pragnień” (Chabior, 2000, s. 59).

W odniesieniu do osób starszych możemy wskazywać na aktywność fizyczną, rekreacyjną kulturalną, edukacyjną, społeczną, religijną. Szczególną uwagę zwrócić należy na aktywność edukacyjną, ponieważ dynamika zachodzących w różnych sferach naszego życia przemian wymaga od osób starszych systematycznego zdobywania, uzupełniania oraz aktualizowania wiedzy.

Podejmowana coraz częściej przez osoby starsze aktywność edukacyjna „pozwała nadążyć za intensywnym rozwojem cywilizacyjnym, (...) stanowi wręcz warunek pozytywnego starzenia się i starości” (Szymanek 2010, s. 171).

Instytucjami, które w szczególnie sposób zapewniają seniorom ciągłość biografii edukacyjnej, są uniwersytety trzeciego wieku.

Egzemplifikacją moich rozważań uczynię działania edukacyjne podejmowane w ramach Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego w Czeskim Cieszynie jako promujących kształcenie ustawiczne w polskiej i czeskiej części Śląska Cieszyńskiego.

Badani i przedsięwzięcie badawcze

W badaniach podjęłam próbę ustalenia odpowiedzi na pytanie: Czy osoby starsze zamieszkujące polską oraz czeską część Śląska Cieszyńskiego aktywnie uczestniczą w działaniach realizowanych przez Cieszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny w Czeskim Cieszynie?

Stawiam tezę, że osoby starsze korzystają z oferty Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego w Czeskim Cieszynie. Cieszyński oraz czeskokieszyński uniwersytet zapewniają ciągłość biografii edukacyjnej, integrację społeczną oraz przyczyniają się do pogłębienia kontaktów międzygeneracyjnych.

Prezentowane niżej wyniki są efektem poczynań badawczych prowadzonych na potrzeby rozprawy doktorskiej¹. W badaniach wykorzystano – zgodnie z typologią Krzysztofa Rubachy – jako metodę zbierania danych ilościowych ankietę (Rubacha, 2008, s. 132). Kwestionariusz ankiety przygotowano w języku polskim dla osób mieszkających w polskiej części Śląska Cieszyńskiego oraz w języku czeskim dla osób mieszkających w jego czeskiej części. Ogółem badaniami objęto 110 osób, badania przeprowadzone zostały w 2013 roku w polskiej (Cieszyn) oraz w czeskiej części (Czeski Cieszyn) Śląska Cieszyńskiego. Wybór terenu badań nie jest przypadkowy. Cieszyn oraz Czeski Cieszyn to dwa sąsiadujące ze sobą miasta, znajdujące się na terenie historycznego Śląska Cieszyńskiego. Śląsk Cieszyński to region usytuowany w granicach Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Czeskiej (Grabowska, 2013, s. 151–152) – to miejsce styku, przenikania tradycji, obyczajów i zachowań różnorodnych grup kulturowych (Chlebowczyk, 1983).

Edukacja ustawiczna jako forma aktywności

Jedną z najważniejszych form aktywności przejawianą przez osoby starsze jest aktywność edukacyjna. Jak zauważa Naděžda Špatenková, aktywności edukacyjne są jednymi z najważniejszych czynników służących do utrzyma-

¹ Podejmowany temat został szerzej opisany w rozprawie doktorskiej. Jas K. 2016. *Poczucie tożsamości osób w wieku późnej dorosłości – studia i doświadczenia na przykładzie Śląska Cieszyńskiego*. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. A. Szczurek-Boruty. Cieszyn: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji.

nia jakości życia w starszym wieku, „dochodzi do mobilizacji funkcji intelektualnych i poznawczych” (Špatenková, 2013, s. 48).

Z założeniami andragogów i gerontologów, w przypadku osób dorosłych, w tym także seniorów, edukacja rozpatrywana jest jako całożyciowe uczenie się, które „nie jest ograniczone w czasie i nie ustaje wraz z osiągnięciem określonego wieku,” (Grotowska, 2011, s. 200). Pojęta w taki sposób edukacja kreuje ustawicznie człowieka – poszerza jego wiedzę, rozwija umiejętności, zdolności. Powinna również „przyczyniać się do rozwoju jego samoświadomości i wiedzy o jego środowisku” (Delors, 1998, s. 16).

W edukacji seniorów istotne jest zwrócenie uwagi na zasady, jakimi proces edukacji powinien się kierować. Wśród tych zasad wymienić możemy: „szanowanie osobowości seniora i jego możliwości; pomoc seniorom w adaptacji w starości; wspieranie pozytywnych myśli i wzmacnianie pewności siebie seniorów; branie pod uwagę wiekowe, psychiczne, fizyczne czy indywidualne różnice starszych ludzi; efektywne komunikowanie (i umożliwianie dyskusji); staranne wybieranie tematów edukacji; podczas nauki korzystanie z jak największej ilości doświadczeń z pracy i życia seniora; prowadzenie uczestników edukacji do samokształcenia” (Delors 1998, s. 48).

W systemie kształcenia ustawicznego istotne znaczenie przypisuje się uniwersytetom trzeciego wieku. Zapewniają osobom uczącym się edukację na najwyższym poziomie, wychodzą naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom najstarszych grup wiekowych.

Przykładami prężnie działających na rzecz osób starszych uniwersytetów może być Cieszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny w Czeskim Cieszynie. „Cieszyński i czeskokieszynski Uniwersytet Trzeciego Wieku działają w nurcie angielskim androedukacji, ekstensywnym, którego cechą zasadniczą jest nastawienie na upowszechnianie wiedzy” (Grabowska, 2009, s. 143).

Cieszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku i jego rola w zapewnieniu ciągłości biografii edukacyjnej seniorów

W literaturze przedmiotu czytamy, że „uniwersytety trzeciego wieku są instytucjami edukacyjnymi, które dbają o rozwój osób starszych, jak również stanowią ważne ogniwo edukacji permanentnej, zapewniając ciągłość biografii edukacyjnej człowieka” (Konieczna-Woźniak, 2001, s. 107).

Jednym z wielu celów, które realizują polskie uniwersytety trzeciego wieku, jest ustawiczne kształcenie swoich słuchaczy. Podkreślić należy, że „dla

osób starszych uczestnictwo w zajęciach jest swoistym działaniem na rzecz podniesienia własnej samooceny” (Halicka i Kramkowska, 2012, s. 34–35).

Cieszynscy emeryci od zawsze wykazywali inicjatywę wzajemnej integracji oraz chęć poszerzania swojej wiedzy. Aktywność edukacyjną prezentowali w kołach zainteresowań, klubach lub indywidualnie zgłębiali w bibliotekach. Duże znaczenie w tym zakresie miał działający od lat 60. XX wieku Klub PROPOZYCJI.

Klub ten był prekursorem wykładów dla ludzi trzeciego wieku, „zasłużył się nie tylko dla popularyzacji wiedzy i sztuki czy kultury regionalnej, ale dla integracji seniorów Cieszyna” (Kania, 2008, s. 346).

Zainteresowanie seniorów w polskiej oraz w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego wykładami, oraz spotkaniami naukowymi było tak duże, że w 2006 roku w Filii Uniwersytetu Śląskiego odbyło się spotkanie inauguracyjne Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Obecnie Uniwersytet działa przy Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie, Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Cieszyński Uniwersytet Trzeciego Wieku jest stowarzyszeniem o osobowości prawnej, działającym w oparciu o statut. Podstawową formą zajęć są wykłady plenarne odbywające się dwa razy w miesiącu (w czwartki). Uniwersytet ten zrzesza obecnie około 800 osób. Wśród słuchaczy są zarówno mężczyźni, jak i kobiety. Wśród osób uczestniczących w badaniach udział w zajęciach Uniwersytetu Trzeciego Wieku w polskiej części Śląska Cieszyńskiego zadeklarowało ogółem 43,64% badanych z czego 53,33% stanowili mieszkańcy Rzeczypospolitej Polskiej, 22,86% stanowili zaś mieszkańcy Republiki Czeskiej.

W ramach Uniwersytetu działa wiele sekcji:

- sekcja kulturalno-turystyczna;
- sekcja geograficzno-historyczna i hobbystyczna;
- sekcja komputerowa;
- sekcja językowa (język angielski, niemiecki);
- sekcja gimnastyczna;
- sekcja jogi;
- sekcja pływania;
- sekcja artystyczna (malarstwo, ceramika);
- sekcja fotograficzna;
- sekcja filmowa;
- sekcja taneczna.

Wśród osób zamieszkujących polską oraz czeską część Śląska Cieszyńskiego **największym zainteresowaniem** cieszy się **sekcja kulturalno-tury-**

styczna – 37,27% (w tym 44,00% PL, 22,86% CZ) oraz **sekcja geograficzno-historyczna i hobbystyczna** (26,36%; w tym 30,67% PL, 17,14% CZ). Tylko 1,82% badanych (w tym 2,67% PL) – były to kobiety – wskazało, że należy do wszystkich sekcji. Podkreślić warto, że największą frekwencję osób mieszkających zarówno w polskiej, jak i w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego odnotować można na **wykładach plenarnych** 40% (w tym 49,33% PL i 20,00% CZ) badanych. Popularne są również **sekcje filmowa** 22,73% (w tym 28,00% PL, 11,43% CZ), **gimnastyczna** 9,09% (w tym 10,67% PL, 5,71% CZ) oraz **komputerowa** 8,18%, (w tym 8,00% PL, 8,57% CZ).

Tabela 1. Udział osób wieku późnej dorosłości w poszczególnych sekcjach Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (dane podano w procentach)

Kategorie	Ogółem	PL	CZ
kulturalno-turystyczna	37,27	44,00	22,86
geograficzno-historyczna i hobbystyczna	26,36	30,67	17,14
komputerowa	8,18	8,00	8,57
językowa	10,91	13,33	5,71
gimnastyczna	9,09	10,67	5,71
jogi	5,45	6,67	2,86
pływania	4,55	4,00	5,71
artystyczna	4,55	6,67	0,00
filmowa	22,73	28,00	11,43
fotograficzna	0,91	1,33	0,00
taneczna	4,55	4,00	5,71
wykłady plenarne	40,00	49,33	20,00
do każdej	1,82	2,67	0,00

PL – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w polskiej części Śląska Cieszyńskiego; CZ – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego
Uwaga: odpowiedzi nie sumują się do 100% ze względu na możliwość udzielenia więcej niż jednej odpowiedzi.

Źródło: badania własne

Działalność uniwersytetu finansowana jest w znacznej mierze ze składek słuchaczy, zaś warunkiem uzyskania legitymacji słuchacza jest ukończenie 55. roku życia.

W działaniach – od początku powstania uniwersytetu – uczestniczy niewielka grupa osób starszych (3,64%). Najwięcej osób wśród badanych (14,55%) deklaruje swój udział w zajęciach od 4–3 lat. Z roku na rok słuchaczy Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku przybywa (por. tabela 2).

Respondenci zamieszkujący czeską część Śląska Cieszyńskiego także korzystają z oferty Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku najczęściej od dwóch lat (21,74%).

Tabela 2. Czas korzystania osób w wieku późnej dorosłości z oferty Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (dane podano w procentach)

Kategorie	Ogółem	PL	CZ
od 9 lat	3,64	2,67	5,71
od 8–7 lat	10,00	12,00	5,71
od 6–5 lat	11,82	17,33	0,00
od 4–3 lat	14,55	17,33	8,57
od 2 lat	7,27	2,67	17,14
od roku	2,37	1,33	5,71
od paru miesięcy	2,37	2,67	2,86
byłam/byłem pierwszy raz	0,00	0,00	0,00

PL – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w polskiej części Śląska Cieszyńskiego;
 CZ – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego
 Źródło: badania własne

Słuchaczami Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku są zarówno mieszkańcy miast, jak i wsi. Jak wynika z badań, miejsce zamieszkania ma znaczenie przy korzystaniu z oferty Uniwersytetu. Osoby zamieszkujące tereny wiejskie stanowią zdecydowaną mniejszość (1,82%), większość stanowią mieszkańcy miasta (41,82%). Dysproporcje takie wynikają być może z dostępności powszechnej komunikacji miejskiej. Osobom zamieszkującym na wsi trudności sprawia dojazd do Cieszyna. Dojście na przystanek komunikacji miejskiej oraz niedogodne godziny trwania wykładów mogą utrudniać udział tych osób w zajęciach Uniwersytetu. Nadmiar obowiązków gospodarskich oraz mentalność osób starszych zamieszkujących tereny wiejskie może być przyczyną niskiej frekwencji w zajęciach Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku.

Tabela 3. Udział osób w wieku późnej dorosłości w zajęciach Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku ze względu na miejsce zamieszkania (dane podano w procentach)

Kategorie	Ogółem			PL			CZ		
	Miejsce zamieszkania			Miejsce zamieszkania			Miejsce zamieszkania		
	miasto	wieś	brak odp.	miasto	Wieś	brak odp.	miasto	wieś	brak odp.
nie	39,09	7,27	1,82	30,67	6,67	2,67	57,14	8,57	0,00
tak	41,82	1,82	0,00	52,00	1,33	0,00	20,00	2,86	0,00
brak	6,36	0,91	0,91	5,33	0,00	1,33	8,57	2,86	0,00

PL – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w polskiej części Śląska Cieszyńskiego;
 CZ – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego
 Źródło: badania własne

Czas emerytury wiąże się z większą ilością czasu wolnego, który seniorzy często pożytkują na zdobywanie nowej wiedzy oraz poszerzanie zainteresowań. Udział w wykładach nie przeszkadza jednak tej grupie wiekowej w podejmowaniu aktywności zawodowej – wśród respondentów znaleźli się słuchacze, którzy są czynni zawodowo (6,36%).

Działalność Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku zasługuje na uwagę, nie tylko ze względu na zapewnienie ciągłości biografii edukacyjnej najstarszej grupy wiekowej, aktywizowanie tej grupy, ale także na niezaprzeczalne korzyści związane z procesem integracji społecznej.

Uniwersytety trzeciego wieku przeciwdziałają wykluczeniu społecznemu oraz poczuciu osamotnienia. Ważnym aspektem działalności tego typu „uczelnii” jest również idea łączenia pokoleń, która traktowana jest jako składnik edukacji w dobie zaostrających się podziałów międzypokoleniowych. Ideę łączenia generacji na płaszczyźnie edukacji podejmuje także Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny działający w Czeskim Cieszynie.

Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny jako forma pogłębiania kontaktów międzygeneracyjnych

W literaturze przedmiotu generację postrzega się jako „zbiorowość, zaproszenie do społecznej odnowy wspólnoty czy też wzmacnianie potrzeby odczuwania wspólnoty. Natomiast relacje międzygeneracyjne to rozszerzenie obszaru interakcji, poznawanie innych rzeczywistości, rozważanie ich i zachowywanie tego, co cenne” (Halicki, 2000, s. 277–278).

Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny w Czeskim Cieszynie założony został w kwietniu 2006 roku w ramach Rady Oświaty przy Zarządzie Głównym Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego. Uniwersytet powstał z inicjatywy Danuty Chwajol – dotychczasowej prezes „uczelnii”. W I Scriptum Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego czytamy: „Od dawna nosiłam się z zamiarem powołania placówki edukacyjnej, która sprostałaby potrzebom osób w każdym wieku. Uważam bowiem, że dla wszystkich ludzi, spragnionych wiedzy powinna być ona łatwo dostępna, by mieć możliwość ustawicznego dokształcania się. Chciałam ożywić życie intelektualne Polaków i umocnić ich poczucie dumy z własnych korzeni, pogłębić szacunek do prawdy, dobra i piękna. Ponadto bliska mi jest idea spotykania się, wzajemnego poznawania w tym i działania ponad wszelkimi podziałami” (Szymik, Chwajol, 2010, s. 5).

„Celem placówki jest szeroko rozumiana edukacja społeczeństwa zaolziańskiego oraz jednoczenie pokoleń w oparciu o wiedzę o regionie i świecie.

Idea łączenia pokoleń traktowana jest jako ważny składnik edukacji w czasie rosnących podziałów międzyludzkich. W niemałym stopniu Uniwersytet kieruje się też potrzebą reanimacji życia umysłowego i duchowego społeczności zaolziańskiej po okresie zastoju i sztucznego odizolowania jej od Macierzy” (Szymik, Chwajol, 2012, s. 5).

Ponadto celem Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego są:

- edukacja,
- podwyższanie poziomu języka polskiego,
- zbliżanie obu brzegów Olzy,
- działalność wydawnicza,
- działalność poznawcza, wyjazdowa,
- w planach na przyszłość jest również działalność badawcza, branżowa (<http://www.euregio-teschinensis.eu/slask-cieszynski/o-regionie/>).

Spotkania słuchaczy uniwersytetu odbywają się w każdy pierwszy czwartek miesiąca – z małymi odstępstwami – o godzinie 17.00 w auli Gimnazjum z Polskim Językiem Nauczania w Czeskim Cieszynie. Seniorzy mają honorowy obowiązek przekazywania młodzieży pałeczki w postaci najcenniejszych wartości ogólnoludzkich, polskich, zaolziańskich.

W wykładach uczestniczy od 50 do 200 osób, słuchacze zjeżdżają się z całego terenu Zaolzia, od Bogumina po Mosty koło Jabłonkowa, są zróżnicowani pod względem wieku, wykształcenia i zainteresowań. Z końcem roku akademickiego najwytrwalszym studentom wręczane są certyfikaty udziału. Po wykładach spotkania są wzbogacane dyskusją.

„Nasza placówka nie działa na zasadach takich, jak Uniwersytety Trzeciego Wieku (UTW) w Polsce, czesne jest sponsorowane” (Szymik, Chwajol, 2012, s. 7).

Z oferty Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Trzeciego Wieku działającego w Czeskim Cieszynie korzysta 6,67% PL oraz 40,00% CZ respondentów.

Tabela 4. Udział osób w wieku późnej dorosłości w zajęciach Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego (dane podano w procentach)

Kategorie	Ogółem	PL	CZ
tak	17,27	6,67	40,00
nie	72,73	82,67	51,43
brak odpowiedzi	10,00	10,66	8,57

PL – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w polskiej części Śląska Cieszyńskiego;
 CZ – osoby w wieku późnej dorosłości żyjące w czeskiej części Śląska Cieszyńskiego
 Źródło: badania własne

Istotne w działaniu Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego jest skierowanie swojej oferty edukacyjnej do osób w różnym wieku. Tak promowana edukacja nosi nazwę edukacji proseniorskiej. „Jej celem jest osiągnięcie zrozumienia międzygeneracyjnego, reprezentuje pogląd na życie, że również starość ma własną wartość i konkretne zadanie. Wspiera rozumienie własnego starzenia się jako naturalnego i nieuniknionego zjawiska. Nastawiona jest również na rodziny seniorów czy personel w domach opieki. Konkretnie programy są ukierunkowane na wspieranie utrzymywania samodzielności, pomocy przy rozwiązywaniu osobistych, rodzinnych i innych problemów” (Benešová, 2014, s. 10).

Międzygeneracyjny Uniwersytet Regionalny w Czeskim Cieszynie działa na rzecz osób starszych, skupiając wokół siebie również młodsze pokolenia, przez co realizuje zadanie wychowania do starości.

W opinii Jerzego Halickiego „międzygeneracyjne porozumienie na seminariach nie oznacza identyfikacji, lecz krytyczne i refleksyjne dyskusje na określony temat. To, co odróżnia homogeniczne i heterogeniczne wiekowo grupy, to możliwość krzyżowania ze sobą różnych sposobów patrzenia i różnego odczytywania znaczeń. Zmniejsza się w ten sposób możliwość powstawania wzajemnych uprzedzeń” (Halicki, 2000, s. 32 i nn).

Konkluzje

Przedstawiona działalność uniwersytetów nie miała na celu dokonywania ich porównywania, istnieje bowiem zbyt wiele czynników różnicujących podejmowaną przez uniwersytety działalność. Niniejsze opracowanie jest próbą ukazania uniwersytetów jako miejsca aktywności edukacyjnej osób starszych zamieszkujących polską i czeską część Śląska Cieszyńskiego.

Wyniki przeprowadzonych badań oraz rozważania teoretyczne odzwierciedlają postrzeganie Cieszyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz Międzygeneracyjnego Uniwersytetu w Czeskim Cieszynie jako instytucji edukacyjnych, w ramach których osoby starsze zamieszkujące polską i czeską część Śląska Cieszyńskiego podejmują aktywność edukacyjną. Uniwersytety te działają na rzecz osób starszych oraz dbają o pełnoprawne i aktywne uczestniczenie seniorów w sferze publicznej.

Organizacje te poprzez całokształt swoich działań determinują jakość życia osób starszych. Stają się miejscem osobistego rozwoju oraz kontaktów międzygeneracyjnych. W odniesieniu do teorii aktywności zapewniają seniorom wypełnianie alternatywnych ról społecznych, pobudzają do kreatywnego

działania. Poprzez treści wykładów, reprezentowane opinie i poglądy uniwersytety przyczyniają się do propagowania zdrowego, aktywnego stylu życia pozbawionego codziennej rutyny. Realizując swoje działania w środowisku lokalnym, pozytywnie oddziałują na proces integracji społecznej.

Istotny wydaje się również fakt, że uniwersytety stają się miejscem międzypokoleniowej transmisji wartości oraz międzypokoleniowych kontaktów. Współpraca międzygeneracyjna podejmowana jest na obu uczelniach w sposób aranżowany lub spontaniczny. „Pierwszym krokiem zmierzającym do pozytywnego przenikania się światów ludzi młodych i starszych staje się obopólne uczestnictwo w różnych sferach aktywności, a także zrozumienie swych racji i sposobów zgodnego postrzegania rzeczywistości. Relacje te zależą od sposobu percypowania ludzi starszych i młodych w społeczeństwie, od oczekiwań poszczególnych stron, ich zachowania, od obowiązującej orientacji, wyrażającej aprobowane style i sposoby życia” (Tokaj, 2008, s. 134).

Różnica wieku, a co za tym idzie, różnica poglądów i zainteresowań przyczynia się do udanej lub zachwianej współpracy między młodszym a starszym pokoleniem. Jednak mimo różnicy lat i poglądów bardzo często osoby starsze stają się uczniami osób młodszych. Jest to wielokrotnie transakcja wiązana, ponieważ obie strony czerpią w tej sytuacji obopólne korzyści, przez ten fakt uniwersytety te stają się miejscem międzypokoleniowej transmisji wartości oraz międzypokoleniowych kontaktów.

Bibliografia

- Benešová, D. 2014. *Gerontagogika. Vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- Chabior, A. 2000. *Rola aktywności kulturalno-oświatowej w adaptacji do starości*. Kielce – Radom: ITE.
- Chlebowczyk, J. 1983. *O prawie do bytu małych i młodych narodów: kwestia narodowa i procesy narodotwórcze we wschodniej Europie środkowej dobie kapitalizmu (od schyłku XVIII do początków XX w)*. Warszawa – Kraków: PWN, Śląski Instytut Naukowy. <http://www.euregio-teschinensis.eu/slask-cieszynski/o-regionie/> (z dnia 23.06.2015 r.).
- Delors, J. 1998. *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO*. Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich.
- Erikson, E. 2002. *Dopełniony cykl życia*. Poznań: Rebis.

- Erikson, E. 2000. *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Rebis.
- Grabowska, B. 2009. Edukacja ustawiczna dorosłych na pograniczu polsko-czeskim w kontekście wielokulturowości. W: Lewowicki, T., Szlosek, F. red. *Kształcenie ustawiczne do wielokulturowości*. Radom: ITE, s. 143.
- Grabowska, B. 2013. *Poczucie tożsamości młodzieży uczącej się w szkołach z polskim językiem nauczania na Białorusi, Ukrainie i w Republice Czeskiej – studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Grotowska, S. 2011. *Seniorzy w przestrzeni publicznej. Kapitał społeczny uczestników wspólnot, ruchów i stowarzyszeń katolickich*. Kraków: Nomos.
- Halicka, M. i Kramkowska, E. 2012. Uczestnictwo ludzi starych w życiu społecznym. W: Hrynkiewicz, J. red. *O sytuacji ludzi starszych*. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, ss. 34–35.
- Halicki, J. 2000. *Edukacja seniorów w aspekcie teorii kompetencyjnej. Studium historyczno-porównawcze*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Halicki, J. 2006. Społeczne teorie starzenia się. W: Halicka, M. i Halicki, J. red. *Zostawić ślad na ziemi. Księga pamiątkowa dedykowana – Profesorowi Wojciechowi Pędichowi w 80. rocznicę urodzin i 55. rocznicę pracy naukowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, s. 262.
- Halicki, J. 2000. Relacje międzygeneracyjne jako jeden z elementów poszerzających przestrzeń życiową ludzi starszych. W: Dzięgielewska, M. red. *Przestrzeń życiowa i społeczna ludzi starszych*. Łódź: Biblioteka Edukacji Dorosłych, s. 32 i n.
- <http://pzko.cz/mur/815-dziaalno.html> (z dnia 9.09.2014 r.).
- Kania, T. 2008. Specyfika Uniwersytetów Trzeciego Wieku – uwarunkowania demograficzne i społeczno-kulturowe (na przykładzie UTW z województwa śląskiego). W: Olbrycht, K., Koniecznej, i E. Skutnik, J. red. *Upowszechnianie kultury – wyzwaniem dla edukacji kulturalnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 346.
- Konieczna-Woźniak, R. 2001. *Uniwersytety Trzeciego Wieku w Polsce. Profilaktyczne aspekty edukacji seniorów*. Poznań: Eruditus.
- Leszczyńska-Rejchert, A. 2005. *Człowiek starszy i jego wspomaganie – w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn: UWM.
- Rubacha, K. 2008. *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: WAIp.
- Špatenková, N. 2013. *Gerontagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Szymanek, Z. 2010. Podmiotowe i społeczne uwarunkowania edukacji seniorów. W: Szukalski, P. i Kałuża, D. red. *Jakość życia seniorów XXI wieku. Ku aktywności*. Łódź: Wydawnictwo Biblioteka, s. 171.
- Szymik, J. i Chwajol, D. 2012. *Scriptum Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego*. Vol. II, III. Czeski Cieszyn: Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej.
- Szymik, J. i Chwajol, D. 2010. *Scriptum Międzygeneracyjnego Uniwersytetu Regionalnego*. Vol. I. Czeski Cieszyn: Polski Związek Kulturalno-Oświatowy w Republice Czeskiej.
- Tokaj, A. 2008. *Starość w perspektywie studiów pedagogicznych*. Leszno: Wyższa Szkoła Humanistyczna w Lesznie.
- Witkowski, L. 2000. *Uniwersalizm pogranicza. O semiotyce kultury Michała Bachtina w kontekście edukacji*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Educational activeness of senior citizens inhabiting the Polish and Czech part of Cieszyn Silesia – the case of the Third Age University and the Cross-Generation Regional University in Czech Cieszyn

Abstract: Educational activeness of senior citizens is an important issue as the dynamics of the changes taking place in various spheres of life requires from them the systematic acquisition and updating of knowledge. Many organizations and institutions create favourable conditions for the oldest age group to develop skills, increase qualifications and acquire knowledge. A lot of significance in this respect is attributed to the third age universities.

The presented study is aimed at drawing attention to the role of the Third Age University in Cieszyn and the Cross-Generation Regional University in Czech Cieszyn in lifelong education of senior citizens inhabiting both parts of Cieszyn Silesia. These universities have become a place for deepening the bonds and cross-generation contacts. Referring to the theory of activeness, both institutions enable the elderly fulfilling alternative social roles and, in this way, enhance their self-development.

Keywords: third age university, lifelong education, senior citizens, Cieszyn Silesia

Translated by Agata Cienciała